

מבט על, גיליון 495, 8 בדצמבר 2013

דעת הקהל במצרים לארצות הברית: "אנחנו שונאים אתכם אבל רוצים את הכסף שלכם" –
הלכי רוח בציבור המצרי, המשתקפים ברשתות החברתיות

אורית פרלוב

ב-9 באוקטובר 2013 הודיע הבית הלבן על השהייה חלקית של הסיוע הצבאי למצרים. בהודעה נאמר, כי חידוש הסיוע מותנה ב"התקדמות אמינה לעבר כינון ממשלה אזרחית אשר תיבחר בבחירות דמוקרטיות חופשיות והוגנות". במאמר זה יוצגו ויאופיינו הלכי הרוח בדעת הקהל המצרית, כפי שהם משתקפים בשיח החברתי הנרחב, המתנהל ברשתות החברתיות במצרים, בעקבות ההודעה האמריקאית, וייעשה ניסיון לענות על השאלה: האם התפתחות זו ביחסי ארצות הברית ומצרים מהווה, כדברי הבית הלבן, "כיוול היחסים" או שמא מדובר בשינוי אסטרטגי עמוק יותר וכן על השאלה: האם בתקופה בה החברה האזרחית במצרים הולכת ומתעצמת, הרגשות הלאומית תגבר על הצורך הכלכלי?

בין פרגמאטיות לרגש: "אל תזלזלו בכבוד המצרי". על רקע הציפייה למהלך של האמריקאים בכיוון זה התעורר דיון נרחב בנושא ברשתות החברתיות במצרים. משהגיעה ההודעה, היא גררה תגובות שונות בקרב הגולשים. חלקם הביעו זלזול ואחרים ביטאו זעם. אחד הבלוגרים הידועים הגדיר את יחסם של מצרים רבים כלפי ארצות הברית כך: "אנחנו שונאים אתכם אבל רוצים את הכסף שלכם".

אמירה זו שיקפה את ההתייחסות הפרגמאטית, המאפיינת את הערכתן של האליטות הפוליטיות במצרים – מהמגזרים הכלכליים, התקשורתיים, הביטחוניים והאינטלקטואליים – באשר לקשרים עם ארצות הברית. כפי שעלה מדיונים ברשתות החברתיות ומהעיתונות הכתובה, שוררת במצרים הבנה שבתנאים הנוכחיים השוררים בזירה המזרח תיכונית והבינלאומית, אין למצרים תחליף אמיתי לשותפות האסטרטגית עם ארצות הברית. במצרים לא מקלים ראש בשותפות שהתבססה והתמסדה במשך ארבעים שנה, ואשר הניבה פירות רבי משמעות לשני הצדדים. יתר על כן, בעת הנוכחית, על רקע הזעזועים החברתיים והפוליטיים המתחוללים במצרים, אשר במהלכם התרחשו בה שתי מהפכות בפרק זמן של שלוש שנים, היא נזקקת לסיוע האמריקאי לא פחות, ואף יותר מבעבר.

מאידך גיסא, אין להקל ראש בפן הלאומי-רגשי, המניע את הציבור המצרי. ההודעה האמריקאית הציפה את הרשתות החברתיות בביטויים אנטי-אמריקאים בהיקף ובבטות שלא נשמעו מאז פרוץ המהפכה ב-25 בינואר 2011 ובהם תחושות של עלבון וגאווה. אחד ממרכיבי הזהות המצרית, הוא תפיסת רוב האזרחים את מדינתם כ'אמא', שאין לפגוע בכבודה. לכן, כל מהלך מדיני שנתפס כפגיעה ביוקרתה נחשב כעלבון ומקשה על מקבלי החלטות להוביל מדיניות פרגמאטית. "כל מדינאי", נאמר ברשת, "שעתידו הפוליטי יקר לליבו, לא יכול להיתפס כתומך במדיניות ארצות הברית או כמי שנכנע לעמדות אלה. אם יעשה כן יאבד את אמינותו בעיני רבים. התבטאות פרו-אמריקאית תחשב כהתאבדות פוליטית". זאת ועוד, פגיעה בצבא מצרים הינה בעיני רבים פגיעה בלאומיות המצרית ועל כן הסכמה עם פגיעה שכזו נתפסת כאנטי פטריוטית.

אף על פי שמנהיגי ארצות הברית ומצרים אינם רוצים להסלים את המצב ומעוניינים לפעול באופן אחראי ופרגמאטי, ניכר לחץ ציבורי על קברניטי מצרים להתבטא באופן ברור ונחרץ נגד מדיניות ארצות הברית. עבד אל-פתח סיסוי, מפקד צבא מצרים ומנהיגה דה-פקטו של מצרים מאז הפיכת ה-30 ביוני אמר במפורש: "עלינו לא מאיימים. למצרים חברות שכנות [הכוונה למדינות המפרץ], אשר יסייעו למצרים בתקופה קשה זו". הביליונר הקופטי המצרי נגיב סוואריס כינה את המהלך האמריקאי "שחצנות" והכריז בחשבון הטוויטר שלו: "אל תזלזלו בכבוד המצרי". דברים אלה מעידים, כי ככל שיעבור מוקד הדיון למישור הרגשי, כן יתקשו מנהלי המשבר במצרים ובארצות הברית לנטרל את הסכנה של החרפה נוספת ביחסים, הגלומה בו.

מנוף ההשפעה של ארצות הברית במצרים הולך וקטן: בראיית הגולשים, הממשל האמריקאי שגה בהערכתו, כי תמיכה כלכלית במצרים, ולחילופין – סנקציות כלכליות בדמות הודעה על השעיית חלק מהסיוע, יוכלו להשפיע על מדיניות הפנים המצרית. כלל הגולשים ברשתות החברתיות היו מאוחדים בדעה, כי אל לה לארצות הברית להתערב בפוליטיקה הפנים-מצרית וכי ניסיון להשפיע על הדינמיקה הפנימית במצרים יהיה חציית קו אדום. בראייתם של רבים, המאמץ האמריקאי להכתיב לציבור המצרי התנהלות ודרכי פעולה באמצעות הטפה לדמוקרטיה וערכים ליברליים, וכן הסיוע האמריקאי לצד זה או אחר בפוליטיקה המצרית, מבטאים צביעות ועל כן מעוררים ביקורת ומחאה.

באופן פרדוקסלי, דווקא הניסיונות האמריקאים לסייע לקידום ערכים דמוקרטיים וליברלים אשר היוו את הבסיס לדרישות המהפכה, גורמים כעת למצרים רבים לתגובת נגד אנטי-אמריקאית בוטה. ככול שהאמריקאים מנסים להפעיל לחץ על הצבא, הם גורמים לתגובה הפוכה. קבוצות מהפכניות הפועלות נגד 'משפטים צבאיים', נגד מועמדותו של סיסני לנשיאות ונגד סעיפי החוקה, הנוגעים לסמכויות הצבא, ביטאו למעשה תמיכה בצבא כשביקרו בחריפות את דרישותיו של הממשל האמריקאי. בתקופה של "פאשיזם לאומי", נאמר ברשת, כל מי שייתפס כיוצא נגד הצבא – ייחשב בוגד. מכאן, שככל שארצות הברית תמשיך לנסות ולהתערב באורח פומבי וישיר בענייני הפנים של מצרים, לא זו בלבד שהיא תלבה רגשות אנטי-אמריקאים אלא גם תחליש את הכוחות הפועלים במצרים לקידום אותם ערכים.

ארצות הברית מתרחקת, ישראל ומצרים מתקרבות: משך שנים רווחה ההנחה כי אחד מעמודי התווך המרכזיים של הסכם השלום בין ישראל למצרים הוא הסיוע האמריקאי – הצבאי והאזרחי (כ-1.5 מיליארד דולר) וכי אם יפגע סיוע זה, ייפגעו גם היחסים בין המדינות. ואולם, התברר שההודעה על הקפאה חלקית של הסיוע הצבאי (המוערכת בכ-260 מיליון דולר) ועל "כיוול היחסים" בין מצרים לארצות הברית לא פגעו בהסכם בין מצרים לישראל, כך על פי השיח ברשתות החברתיות, אלא אף הבהירו שני היבטים חשובים בהקשר זה:

א. אף לא אחד ממעצבי דעת הקהל ברשתות החברתיות במצרים (כ-18 מיליון מצרים, המהווים כ-20% מהאוכלוסייה, גולשים באופן קבוע ברשתות החברתיות) לא קרא לפגוע בהסכם עם ישראל כתוצאה משינוי המדיניות האמריקאית. להיפך, נוכח אי-התמיכה הישראלית במהלך האמריקאי, ובפרט התבטאויותיהם של בכירים ישראלים, שבהן הוגדרה המדיניות האמריקאית כלפי מצרים כ"טעות אסטרטגית", ניכרה הפרדה בשיח שברשתות בין ישראל לארצות הברית, שממנה השתמע, כי ישראל ומצרים ניצבות יחדיו מול ארצות הברית. לא עוד נתפסות ישראל וארצות הברית כמקשה אחת מול מצרים.

ב. הצורך הביטחוני הלאומי של מצרים להילחם בטרור האסלאמי גם בערים בתוך מצרים וגם בסיני מצריך שיתוף פעולה הדוק וגובר עם ישראל. לא רק שהציבור מודע לכך ושותק, לעיתים הוא מגבה ואף קורא לשיתוף פעולה הדוק יותר. לכן ההודעה על הקפאה/השהייה של חלק מהסיוע האמריקאי למצרים, לא רק שלא פגעה בשיתוף הפעולה הביטחוני בין שתי המדינות אלא הגבירה את התלות והצורך בסיוע הדדי.

* * *

עד כה לא הועילו מנופי ההשפעה הכלכליים האמריקאים – סיוע וסנקציות כאחד – להשפיע על מדיניות הפנים במצרים. יתרה מזו, נראה כי היחסים בין ישראל ומצרים אינם תלויים בכסף האמריקאי, במידה שניתן היה להעריך לפני שעמדו היחסים בפני מבחן המתח שהתעורר בין וושינגטון לקהיר. תגובתה של ישראל להקשחת העמדה האמריקאית מול מצרים על רקע בעיות פנים-מצריות, בנוסף לחילוקי דעות שהתעוררו בין ישראל לארצות הברית בשאלת ההתמודדות עם אתגר הגרעין האיראני, הועילה, אם כן, להדגיש את הבסיס הביטחוני, שעליו נשענת השותפות האסטרטגית הישראלית-מצרית.

ועם זאת, יש צורך למצוא בסיס נוסף שעליו תישען השותפות בין ישראל למצרים גם בתקופות שבהן הגזרה הביטחונית תהיה רגועה. יש לקחת בחשבון שמצרים נמצאת עדיין בתקופה של מאבקי כוח פוליטיים פנים מדינתיים ומעמדו של הצבא המצרי בפוליטיקה הפנימית טרם הוכרע סופית וגם הגיבוי של דעת הקהל המצרית, כפי שזו משתקפת ברשתות החברתיות, אינה יציבה דיה. לכן, גם אם בטווח הקצר היחסים בין מצרים לישראל נראים חזקים ויציבים, תהיה זאת טעות להסתמך רק על אינטרסים ביטחוניים מוגדרים כמשענת וכהבטחה לטווח הארוך.